

КУЛТУРНО ДРУЖЕСТВО „БЪЛГАРСКО РОДНО ИЗКУСТВО“ 1929 – 1939

Гл. ас. г-р София Василева

Относителната либерализация на политическия живот в България в края на 20-те и началото на 30-те години на XX век създава благоприятни условия за проникването и развитието на двете основни полюсни тенденции в тогавашния европейски мироглед – национално и интернационално. На всички културни нива – интелегентски кръгове, дружества и съюзи, държавни институции се възприема идеята за европеизация на българската култура, но на национална основа и съдържание. Авторитарният тип държава, който се налага в българския политически живот в десетилетието след 1934 г., в духа на концепцията за „духовно възраждане посредством трайните ценности на българската национална култура“, се опитва да наложи система от пропагандни институции – Обществена обнова, Дирекция на обновата, народни университети във всички градове на страната. Издигат се и се правят усилените опити за реализиране на проекти за цялостно обединение на културно-просветните и професионални организации на интелегенцията във федерации или общи съюзи. По-голямата част от тези големи планове и идеи остават неосъществени. Реална дейност и влияние в обществото по-скоро имат Всебългарският съюз „Отец Паисий“, Културно дружество „Българско родно изкуство“ и други толелирани от държавата „родолюбиви“, „надпартийни“ организации, успели да приобщат в името на националната кауза авторитетни и известни творчески личности, а също и като колективни членове отделни професионални, стопански, културно-просветни и други сдружения.

Все пак, през втората половина на 30-те години, авторитарното влияние от страна на официалната

държавна власт върху културния живот все още не е така силно проявено и активизирано, както това става през първата половина на 40-те години. Доминиращата ситуация в страната се отличава, от една страна с липса на многопартиен живот, и на политически плурализъм, а от друга страна – с нова силна вълна на културен подем, чиято отличителна черта е плурализъмът в културното развитие – новоизлезли книги, разнообразни театрални постановки, музикални и изложбени изяви. Спрените партийни издания бързо са заместени от множество богато илюстрирани списания за литература, изкуство и обществен живот. По специфичен начин големият европейски дебат за възпитателните и образователни функции на културата и изкуството, за ролята на държавата и нацията в тези процеси намира отражение и приложимост и в българската обществено-политическа действителност. Ролята на хората на изкуството и културата масово се схваща като дейност за „повдигане на общото духовно равнище на народа“. Целият периодичен печат за литература, изкуство и критика от този период е неизчерпаем източник на информация за това как интелегенцията посреща недемократичните политически промени и ясно заявените авторитарни амбиции на новата власт. Ярките творчески индивидуалности, които винаги са били барометър на обществените настроения, приемат положително идеите и концепциите на държавната културна политика, най-вече, защото се надяват, че за българската култура ще се положат целенасочени и регламентирани грижи¹.

Културно дружество „Българско родно изкуство“ е характерен пример за голямата обществена активност на научните и артистични среди, насочена

към повдигане съзнанието на широките народни слоеве за духовните и национални ценности. Същевременно е интересно да се проследи процесът как тези идеи и дейности се съчетават с механизмите на властта, което превръща културно-просветните и професионалните сдружения в опосредстващи звена между държавата и интелигенцията, между държавната културна политика и потребностите на свободния творчески труд.

Културно дружество „Българско родно изкуство“ е основано на 6 октомври 1929 г., но реално дейността му започва в средата на 30-те години. Сред първите основатели са писателите Иван Грозев и Антон Страшимиров, проф. Асен Златаров, оперните прими Христина Морфова и Цветана Табакова². През м. юни 1935 г. се провежда възобновително събрание на дружеството³. Членове на сдружението са цяла плеяда писатели, артисти, учители, журналисти, духовници, обществено ангажирани търговци, чиновници, лекари, инженери, индустриалци, адвокати, студенти – общо 231 души. За председател на Управителния съвет отново е избран писателят Иван Грозев. Членове на настоятелството са: професорите – Александър Балабанов и Борис Йоцов, писателите – Андрей Стоянов, Емануил Попдимитров, Владимир Трендафилов и др. – общо 10 души. Към дружеството е създаден ансамбъл за народни танци от 25 човека; дамски хор от 60 души; мъжки хор от 32 души⁴. Членовете на дружеството се определят като „родолюбива, патриотична организация“, имаща за цел „да повдигне народността култура чрез изкуствата“⁵. Дейността на дружеството среща силна подкрепа от страна на държавната власт. В десетилетието на 30-те години на XX век българската държавна политика отделя сериозно внимание на културните инициативи, възприемайки ги като успешно средство за преодоляване на международната изолация, в която изпада страната след края на Първата световна война, както и за постигане на по-голяма политическа отзивчивост по важните национални въпроси. Така например през 1939 г., сред патронажните членове на културно дружество „Българско родно изкуство“ са: проф. Богдан Филов – министър на МНП, митрополит Стефан, ген. Теодосий Даскалов – министър на войната, Добри Божилов – министър на финансите, бившите министри Никола Мушанов, Стоян Омарчевски, Александър Огнянов и Димитър Вълев, ген. Ст. Цанев – почетен адютант на царя, Димитър Пешев – подпредседател на Народното събрание, Никола Василев и Григор

Василев – народни представители и известни колекционери, Кирил Гунев – управител на БНБ, художественият критик Сирак Скитник, скулпторът Иван Лазаров и Елисавета Консулова – Вазова⁶.

Културно дружество „Българско родно изкуство“ има за главна цел чрез организирането на масови „всебългарски културни тържества“ да популяризира и пропагандира трайните ценности на българската национална култура⁷. За първи път такива „всенародни тържества“, наричани още „Събори на изкуствата“, се устройват през 1936 г. по примера на световните промишлени изложения и панаири. Те се организират под покровителството на цар Борис III и със съдействието на министрите на войната, железниците, просветата, земеделието, търговията и финансите, а също и на мнозина видни учени, писатели и общественици. До 1939 г. се провеждат три събора на изкуствата.

За периода 1935 – 1939 г., дружество „Българско родно изкуство“ организира също и 80 литературно-музикални и театрални спектакли с участието на Царския симфоничен оркестър, Държавната филхармония, хорови ансамбли, Народния театър и Опера. В тези вечери на изкуствата участва елитът на българската художествено-творческа интелигенция: актрисите Олга Кирчева, Ирина Тасева, Марта Попова, Елена Снежина, актьорите – Никола Масалитинов, Кръстьо Сарафов, Константин Кисимов, Асен Камбуров, Събчо Събев, Георги Хинчев, писателите – Антон Страшимиров, Стилиян Чилингиров, Добри Немиров, Константин Петканов, Магда Петканова, Ангел Каралийчев, Емануил Попдимитров, Дамян Калфов, професорите – Александър Балабанов, Георги П. Генов, Михаил Арнаудов, Борис Йоцов, музикални таланти като – Добри Христов, Любомир Пипков, Парашкев Хаджиев, Панчо Владигеров, Христина Морфова, Людмила Прокопова, скулпторът Иван Лазаров и много други. Богатите културни програми на дружеството включват също и вечери на унгарската, френската, чехословашката, югославската, гръцката, германската, италианската, полската, румънската, руската и турската музика. По покана на дружеството в България гостуват Белградската кралска филхармония, Белградската и Загребската опери и Загребския квартет⁸.

През 1939 г. към дружество „Българско родно изкуство“ се създава общество „Приятели на изкуствата“. Главната му цел е „повдигане на народността култура чрез изкуствата“, а също и да съдейства „на всички напредничави течения в областта на изкуството

и подпомага и насърчава млади и даровити сили“. Обществото се ангажира също и да „развие чувство на обич към родното изкуство; да работи за създаването на по-тесни връзки между творци, изпълнители и приятели на изкуствата; да поддържа връзки с големите представители на изкуствата в чужбина и да буди вниманието към нашата страна и нашите изкуства“. Вечерите на общество „Приятели на изкуствата“ се организират веднъж седмично, във Военния клуб в София. Изнасят се сказки и се представят постиженията на даровити български писатели и музиканти⁹.

В началото на 40-те години дейността на дружество „Българско родно изкуство“ постепенно замира поради изменените условия за културен и обществен живот във връзка с избухналата Втора световна война. Последвалите държавно-политически промени след 9-и септември 1944 г. изискват бърза идеологическа и ценностна преориентация от страна на научните и артистични среди и предопределят окончателния край на организации като „Българско родно изкуство“.

БЕЛЕЖКИ

¹ Виж например: **Аджарски, Д.** Писатели и народ. – Гребец, 1935, кн. 9–10; **Лазаров, Ив.** Изкуството и общественикът. – Златорог, 1934, кн.8, 381–384; **Лазаров, Ив.** Изкуството в делничния живот. – Златорог, 1936, кн.3, 119–121; **Сирак Скитник.** Властта на шаблона. – Златорог, 1935, кн.2, 49–53; **Мавродинов, Н.** Възвръщане към сюжета в живописата. – Златорог, 1935, кн.3, 118–122; **Димов, Д.** Пропагандата в художествения живот. – Златорог, 1936, кн. 2, 70–73.

² **ЦДА**, ф.264, оп.5, а.е.2366, л.105; **Атанасов Н.** Дружество Българско родно изкуство и неговият актив. – Вестник на дружество Българско родно изкуство, С. 1938, № 1.

³ **ЦДА**, ф.264, оп.5, а.е.2366, л. 94.

⁴ Пак там, л. 96, л. 91–92.

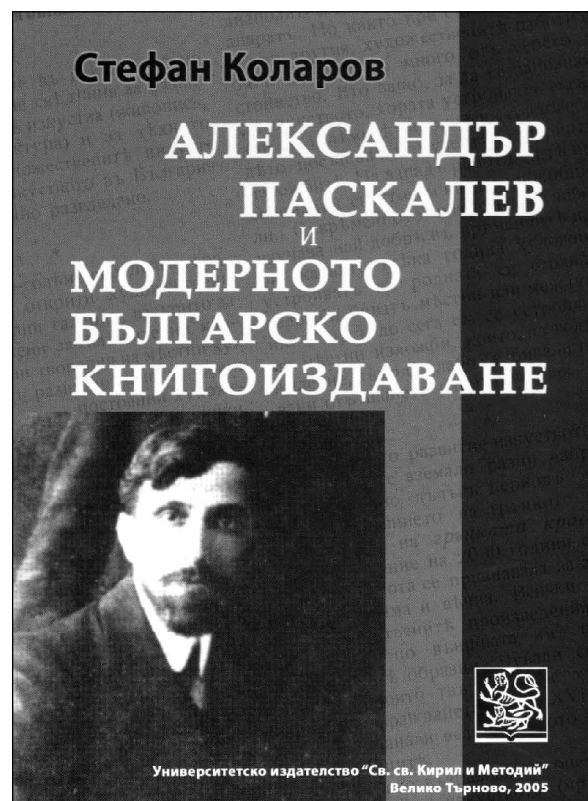
⁵ Пак там, л. 72–74; л. 44–47.

⁶ **ЦДА**, ф.264, оп.5, а.е. 366, л. 44–47.

⁷ **Вестник на дружество „Българско родно изкуство“.** Специален брой. С., 26 септември 1936.

⁸ **ЦДА**, ф.264, оп.5, а.е.2366, л. 72–74; **Вестник на дружество Българско родно изкуство**, 1938, № 1

⁹ **Вестник на дружество „Българско родно изкуство“**, С., 1939, № 2.

Книгата на доц. д-р Стефан Коларов изследва житейския и творческия път на издателя Александър Паскалев, и професионалните му контакти с Пейо К. Яворов, където неведнъж приятелството на издателя избавя гениалния ни поет от недоимък и житейски препятствия. Паскалев е съмишленник на Яворов по творчески и издателски въпроси, често го съветва, деликатно дава подкрепата си и заема позиция, без да наранява самолюбието му. Разгледан е и приносът на Ал. Паскалев като редактор и издател на литературното сп. „Съвременна мисъл“, като съставител и издател на „Всемирна библиотека“, проследени са и фрагменти от живота на негови съвременници – автори и издатели.

